Aa. Rl. 1941

Fig. 1. Fuglse. Ydre, set fra nordvest.

FUGLSE KIRKE

FUGLSE HERRED

Kirken, der i katolsk tid var viet til *S. Laurentius*[1], blev efter en ombygning 1595 indviet til *den hellige Trefoldighed*[2] (sml. bygningsbeskrivelsen s. 717).

Efter reformationen hørte kirken under kronen og indgik således 1588—1631 i enkedronning Sophies livgeding (sml. s. 717). 1689 blev den tilskødet den senere stiftamtmand Henning Ulrich von Lützow[3] (sml. altertavle s. 720 og begravelse s. 728), der omtrent samtidig havde erhvervet Søholt[4]. Under denne gaard, blandt hvis senere ejere nævnes Christian Frederik von Lützow (sml. †orgel s. 727 og kisteplade s. 732) og Frederik Julian von Bertouch (sml. kisteplade nr. 8 s. 732 og kirkegårdsmonument nr. 1 s. 733), forblev kirken, indtil den o. 1835 blev solgt til kammerherreinde Raben Huitfeld Levetzau til Kærstrup[5] (sml. kirkegårdsmonument nr. 2 s. 733), efter hvis død den o. 1850 overgik til baron Gottlob Rosenkrantz[6], hvis slægt siden ejede den, indtil den overgik til selveje 1. januar 1916.

Kirken har en meget fremtrædende beliggenhed på toppen af en lille, brat bakke, hvor der kun lige er plads til kirken, idet der er fald fra bygningen til alle sider undtagen mod vest, hvor faldet i alt væsentligt ligger uden for det høje kampestensdige. Den store kirkegård er udvidet, i hvert fald mod nord,

hvor den begrænses af en hæk. Øst- og vestsiden har ensidige stendiger, sydsiden langs vejen har hæk på dige. Fra to jernlåger ved sydhjørnerne fører smukke kastanieallèer op til kirken; mod øst findes en lignende låge. 1586 var kirkegårdens kampestensgærde »nedfaldet og erstattet med et tjørnegærde, der ej holdes ved magt«. Samtidig nævnes en muret †*kirkeport*[7]. 1660 fandtes to brøstfældige kirkegårdsgærder[8].

Kirken består af kor og skib, som antagelig rummer middelalderlige dele, men er stærkt ombygget. Desuden et tårn fra 1590'erne med tilbygget våbenhus fra nyere tid. På hver af skibets sider ligger et gravkapel fra 1600'rne. 1447 nævnes et †våbenhus, der iøvrigt. ikke kendes[9]. Når man 1586 kan omtale »Tornet« som meget brøstfældigt (syn), må der antagelig hentydes til en tagrytter eller snarere en tømret †klokkestabel.

Den middelalderlige kirke består af skib og smallere kor, der nu har samme murhøjde, 545 cm over soklen. Murværket består overvejende af kamp af tillempet kvaderform, på hjørnerne og i østgavlen af smuktformede kvadre, indvendig i skibets overmur af grove, runde kampesten. Spredt i murværket forekommer adskillige sokkelsten med en slap profilering bestående af to riller under en afrundet kant; i tårnets nordvestre pille ligger et hjørneprofil, der synes at kræve en tynd, lodret stav som fortsættelse. Den nuværende sokkel har simpel skråkant; kun et enkelt sted på skibets sydside og på nordsiden i og ved det barokke gravkapel ses en rundstav over en lille hulkehl. Mellem granitten er sparsomt anvendt munkestensmurværk af en meget blød, rødbrun sten, der på korets sydside synes at ligge i gotisk forbandt med tilsvarende fugning, hvilket dog ikke nødvendigvis betyder, at murerarbejdet er førreformatorisk. Der ses intetsteds i kirken sikre middelalderlige detailler, og det er i hvert fald næppe sandsynligt, at kirken, selv i sit plananlæg, er fra romansk tid. Herimod taler også den anvendte måleenhed, en fod på 32,5 cm, der ellers ikke kendes i de romanske kirker, men tilhører gotiken og senere tider. Målt hermed er skibet indvendig 40x 20 fod, skibets udvendige længde 48 fod, korets udvendige længde 24 fod, korets indvendige bredde 16 fod. Alt taget i betragtning må man være betænkelig ved at føre kirkens nuværende bygning for langt tilbage i tiden, selvom det ikke kan passe, når »Danske Atlas«[10] kategorisk meddeler, at »den blev bygt 1531 af Anders Giöe, og da bygningen var færdig, faldt dens murede gevælvter ned, hvorover han ved denne bygning blev sat i slette omstændigheder, men fik dog ved en kollekt indsamlet så meget, at kirkens hvælvinger blev færdige, og overskuddet anvendte han til en lysekrone med dobbelte arme, som hænger der i kirken«. Anders Gøye til Kærstrup, der døde 1559 og ligger begravet i kirken (sml. gravsten nr. 2, s. 730), ejede endnu ikke godset i 1531, og når hans søn Henning godt 50 år senere klager over brøstfældigheden, og man endog måtte lukke kirken for gudstjeneste, kan der ikke

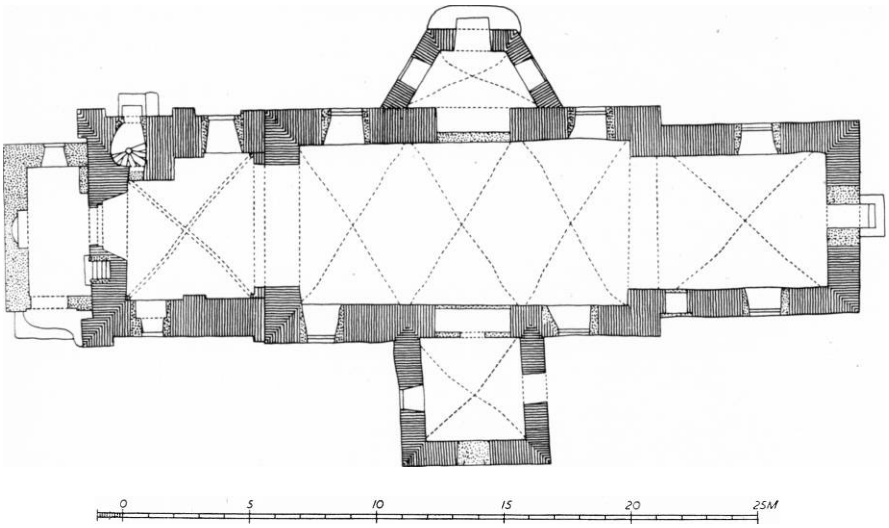

Fig. 2. Fuglse. Plan. 1:300. Målt af K.Billund 1945.

have været tale om store byggearbejder i reformationstiden. Der må foreligge en forveksling med de nedenfor omtalte begivenheder i 1590'erne. 1585 pålagde kongen Henning Gøye at istandsætte kirken, og 1591 befalede dronning Sophie lensmanden på Aalholm, Frederik Hobe, snarest at lade kirken genopbygge, »da den er så bygfældig, at sognefolkene ikke kan opholde sig i den i regnvejr«. Dronningen ville yde et tilskud på 40—50 rdl. Året efter havde dronningen erfaret, at »Fuglse kirke er faldet helt sammen, så der ikke kan holdes tjeneste der, med mindre den bliver bygget helt op på ny. Henning Gøye vil på egen bekostning genopbygge kirken, hvis alle herredets kirker kommer til hjælp med 400 rdl.«[11], men først 1595 kunne provsten meddele, at kirken nu var »beprydet og forbygt« på Henning Gøyes bekostning[12], og det blev foreslået, at den for fremtiden skulle kaldes Trinitatis i stedet for S. Laurentius. Det må således have drejet sig om betydelige byggearbejder, der har givet kor og skib deres nuværende udseende som renaissancekirke.

Også fra denne tid er kirkens ydre meget fattigt på detailler. I korets sydmur har der været en 84 cm bred præstedør under en rund, falset bue af de bløde, rødbrune teglsten, som løber helt ind til skibets gavl. Døren, der er tilmuret med moderne sten, omtales 1719 som værende i brug[13]. Over flere af de nuværende vinduer ses toppen af et rundbuet stik. Gesimsen består af retkantede fremspring og en afrunding. Østgavlene er moderne ommuret.

Det indre. Den meget høje, runde korbues vanger ligger bindige med korets vægge. I midten af skibets sydmur ses et højt, smalt, tilmuret vindue, hvis top er afskåret af sydkapellets hvælv. I skib og kor er indbygget grathvælv uden gjord- eller vægbuer. Hvælvene løber glat ned i væggene på profilerede konsol-

ler; de er bygget af den bløde, rødbrune sten og har helstens overribber. På korets murkrone ligger en ca. 25 cm svær rem af egetræ, som uden tømmermæssige samlinger afbrydes af afsavede bjælker på ca. 29 x 15 cm på højkant med 157—195 cm afstand. Skibets overmure består af grove, runde kampesten, hvorpå der ligger en egerem ca. 20 x 20 cm, som bærer spinkle, ca. 15 X 15 cm afsavede bjælker med 170 cm afstand. På skibets vestgavl ses en flad taglinie, hvis top ligger ca. 2 m lavere end den nuværende, og som går helt igennem muren. Alt murværket under taglinien består af moderne, små sten.

Tårnet er bygget i munkeforbandt af røde munkesten med mange sorte bindere; men bortset herfra er dets former ikke gotiske, og det stammer efter alt at dømme fra den store ombygning i 1590'erne. Dets teglstenssokkel har profil af senromansk form bestående af en afrunding, en skråkant, en vulst og en skråkant.

Understokværket har støttepiller med moderne afdækning på vesthjørnerne (den sondre er ommuret) og midt på nordsiden; en tilsvarende er fjernet mod syd og måske mod vest. Pillerne afskærer soklen. Understokværket har mod nord et rundbuet vindue fra 1818 (syn) og dør til tårntrappen, mod syd en lille, senere indhugget glug, der udvendig sidder i omsat murværk og indvendig under et spærstik; det er måske et gammelt dørsted. Tårnrummet har mod vest en bred dør til det yngre våbenhus; på dets syd- og vestvæg ses flade piller, som ikke korresponderer med det kuplede hvælv, der har underliggende, glat halvrunde ribber. Hvælvtoppen er ny, vist bygget efter branden i 1903. Hvælvet har mod øst en 45 cm bred vægbue, der hænger nedenfor den runde tårnbue.

Det samtidige trappehus er indbygget i tårnets nordvestre hjørne. Det har fra tårnrummet haft en ganske lille, rundbuet døråbning, som nu er tilmuret. Oprindelig har trappehuset indvendig haft kvadratisk planform. Der er nu vindeltrappe af træ på en svær mastespindel. Mellemstokværket har store, nu tilmurede, rundbuede åbninger mod syd og vest; mod nord sidder en moderne omdannet, rundbuet åbning i indvendig fladbue. Klokkestokværket har mod øst et tredobbelt falset, rundbuet glamhul, der har vederlag i højde med skibets tagryg og nu er tilmuret med undtagelse af en lille glug. De tre andre sider har rundbuede tvillingglamhuller med kvartrund mellemfals og fremspringende liste i vederlaget; de er vistnok senere indbyggede. En uregelmæssighed i murværket i skifterne under glamhullerne korresponderer med et tilbagespring i østsiden og markerer antagelig et borthugget bånd eller måske en byggeperiode. Den øverste meter af tårnet med gesims og spåntækket pyramidespir er bygget af arkitekt Glahn efter en lynbrand i 1903. I vindfløjen på den rigt forsirede fløjstang står I R A R 1903 for den daværende kirketiendeejer Jørgen Rosenkrantz til Sophiendal og hans hustru Anna. 1818 var der spånklædning på spi-

G. K. K. 1949

Fig. 3. Fuglse. Indre, set mod øst.

ret, som styrtede ned i en storm den 29. november 1836 og blev genopbygget 1839. Højden på det gamle spir skal have været mellem 50 og 55 alen (syn).

Sydkapellet, Kærstrups, må være opført samtidig med kirkens ombygning i 1595, idet Henning Gøye året efter viste provsten sin boggave, der var anbragt »over hans grav« i Fuglse kirke[14] (se s. 728). Det er bygget af granitkvadre over en kvadratisk grundplan, der indvendig måler 12 fod i firkant og åbner sig mod skibet med en, nu tilmuret, arkadebue på 9 fod å 32,5 cm. I syd og vest har det tilmurede glugger, der har ført ind til en gravkælder; derover vinduer ind til det grathvælvede rum. Kapellet har blytag over en lille gesims. 1803 var den ene side af muren »færdig at falde ud« (syn). Kapellet bruges nu som kedelrum.

Nordkapellet, Lützows, er måske også opført i 1595 som våbenhus til kirken og derefter mellem 1689 og 1723 (sml. indledning s. 715 og kisteplade s. 731) af Henning Ulrich v. Lützow indrettet som indgang til hans begravelseskapel, muligvis i 1692, da hans første hustru døde. Kapellet har form som tre sider af en ottekant og er væsentlig opført af granitkvadre. Den udvendige sidelængde er 8 fod. I nordsiden er en dør og i de to andre sider fladbuede vinduer. Taget, der tidligere har været højere, er tækket med moderne tagsten. Indvendig har det et grathvælv og mod skibet en til nordkapellets svarende arkade, der må

være tilmuret senest i perioden 1699—1722, da v. Lützow lod opstille sit epitafium foran. Samtidig blev i kapellets gulv indrettet en trappenedgang til det store gravkammer under skibet, der nu atter er dækket af flisegulv.

Våbenhuset på tårnets vestside er måske opført ved indretningen af det lützowske gravkapel, idet det middelalderlige våbenhus antagelig blev nedrevet 1595, og et våbenhustag omtales i 1719 (syn). Det er bygget af granitkvadre og mursten af alle slags og har mod syd en dør i vandret afsluttet spejl med nedhængende stave; mod nord sidder et fladbuet vindue. Over en enkel gesims har våbenhuset nu blytag, men 1847 omtales tagdækningen som værende af zink (syn). Indvendig ses i vestsiden en halvrund niche; den brede dør til kirken er rundbuet med smige sider, loftet er gipset.

Tagværkerne er nye; på begge sider af skibets østgavl står ældre spærfag af barok form.

Tårn og våbenhus står med blank mur, det øvrige af kirken er kalket lysrødt. De store rundbuede vinduer blev indsat 1818 (syn). Gulvet består i koret af brædder.

INVENTAR

Alterbord muret af teglsten, 97 cm højt, 256—262 cm bredt, opført i en afstand af 95 cm fra østvæggen. De tre sider er beklædt med et fyrretræspanel, mens bagsiden er pudset.

Alterklæde fra 1840 af rødt fløjl. Midt på forsiden en tornekrans og to korslagte palmegrene flankeret af årstallet, og forneden en bred mønstret bort, udført i guldbroderi med pailletter.

Altertavlen (fig. 4) er et anseligt billedskærerarbejde i renaissance med indskåret årstal 1610, men med genanvendte dele af en sengotisk fløjaltertavle og senere indsatte malerier fra o. 1700.

Den trefløjede, oprindelig femfløjede, gotiske skabstavle, vel kirkens tidligere højaltertavle, er 1610 blevet benyttet som storstykke i den nye altertavle, antagelig med bibeholdelse af sine relieffer og statuetter, som maa have virket godt sammen med renaissancetavlens kraftige arkitektur og snitværk. Reliefferne er nu alle forsvundne; ved en istandsættelse af tavlen o. 1700, foretaget af stiftamtmand Henning Ulrich von Lützow, blev de fjernet og erstattet af malerier, men da man samtidig har vendt den gotiske tavle om, således at baggrundsstafferingen nu ses på altertavlens bagside, er det muligt heraf tildels at se, hvad reliefferne har forestillet. Midtskabet har indeholdt en korsfæstelsesscene og i hver side to statuetter, den ene over den anden, vel sagtens fire helgenfigurer. Sideskabene har været vandret midtdelte, og de fire felter har rummet relieffer med motiver fra lidelseshistorien, bl. a. hudflettelsen, tornekroningen

E. Skov 1949

Fig. 4. Fuglse. Altertavle (s. 720).

og korsbæringen. Baggrundsstafferingen, der tydeligt angiver relieffernes konturer, forestiller et fletværk, malet med guld, sølv, rødt og lazurer, og må være udført på det tidspunkt, da alterskabet indføjedes i renaissancetavlen. Enkelte steder findes dog rester af et malet gotisk mønsterværk, relieffernes oprindelige baggrundsstaffering. På sidefløjenes bagsider (nu skjult under malerierne) skimtes, især på den ene, rester af malerier på kridtgrund. Feltet har været vandret midtdelt af en rød bræmme, og derover er bevaret underparten af en landsknægt med sorte, bredsnudede, stærkt udskårne sko og gule hoser med mange puffer og udskæringer. Under bræmmen ses rester af et Kristushoved, måske fra en korsdragningsscene.

Renaissancetavlen har fire storsøjler med korinthiske kapitæler og høje prydbælter med kartoucher, de to med diademhoveder, over et højt postament, hvis fire glatte fremspring ligeledes bærer diademhoveder på forsiden. Storgesimsen har kronliste med tandsnit og pærestav, støttet af fire krumknægte med englehoveder. Topstykket har to næsten kvadratiske fyldinger mellem hermepilastre med svungne skafter og volutkapitæler, som bærer en svær beslagværksprydet kronliste, hvorover der er anbragt en udtunget topgavl med et halvt kartoucheskjold i midten. På storgesimsen, flankerende topstykket, står to meget store basunengle, hver med et stort, usymmetrisk våbenskjold. Tav-

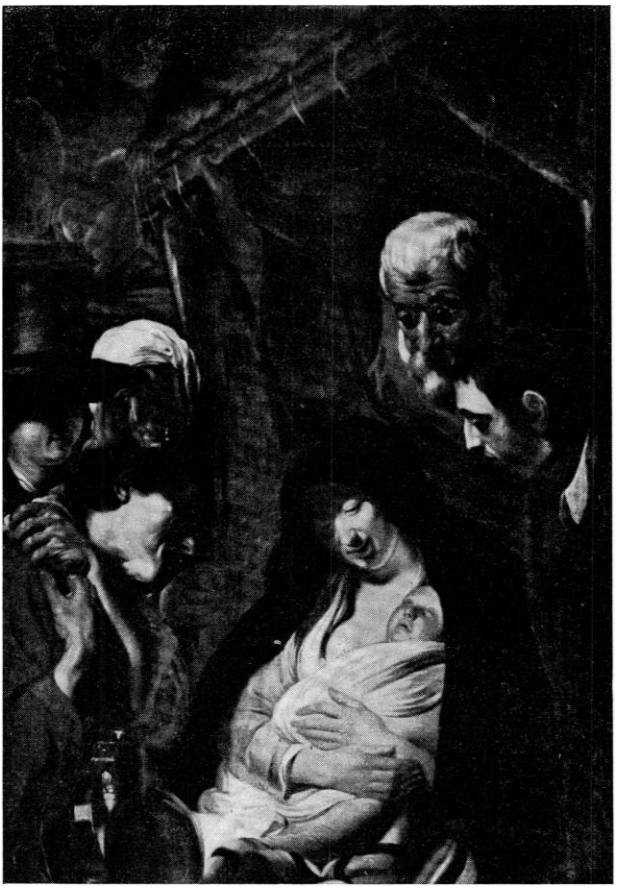

E. Skov 1949

Fig. 5. Fuglse. Maleri i altertavlen (s. 722).

lens storvinger med halvkartouche, fugl, frugter og draperier bærer øverst små konsoller med statuetter af Johannes og Matthæus, der før den sidste istandsættelse stod på topgesimsen. Glatte, udsavede postamentvinger og topvinger svarende til storvingerne.

På topornamentets bagside er foruden årstallet indskåret et sammenslynget »V. S.«, sandsynligvis snedkerens monogram.

Ved istandsættelsen o. 1700 er der foretaget en del ændringer og tilføjelser, således er topstykkets felter blevet smykket med guirlander og stjerner, og på dets fodstykke og gesims er anbragt drejede vasespir. Endelig er den øverste del af topgavlen afskåret og erstattet af en kartouche indeholdende et kronet alliancevåben.

Samtidig er storstykkets tre malerier på lærred indsat. Billedet i midten af hyrdernes tilbedelse er en fortrinlig kopi af Jordaens' maleri fra 1618, som nu

findes i Stockholm, men med en noget afvigende beskæring, mest påfaldende er det, at der er føjet et stort stykke til foroven (fig. 5). Sidefelternes malerier af korsfæstelsen og nedtagelsen af korset er antagelig kopieret efter en nederlandsk barokmaler. I Danske Atlas tilskrives de en maler, la Croix[10] (sml. epitafiemaleri, s. 728 og altertavle fra Søholt herregårdskapel 1698, s. 751), som muligvis kan være identisk med Johan Otto la Croix († 1752).

Den nuværende staffering fra 1917 er en genfremstilling af farverne fra restaureringen o. 1700. Bundfarven er en grå marmorering, og detaillerne er malet med hvidgråt, rødt og en overdådighed af guld. I topkartouchens skjolde er malet stiftamtmand Henning Ulrich von Lützow og hustru Anna Magdalene von Hardenbergs våben, ligesom deres spejlmonogram findes på basunenglenes skjolde. De religiøse indskrifter i postamentfelterne er nye. Ved restaureringen 1917 fandtes desuden rester af tavlens oprindelige staffering udført på kridtgrund med guld, sølv og brogede farver. I topstykkets fodfrise afdækkedes de første ord af en indskrift, som i sin helhed har lydt: »In honorem Dei et ecclesiae Fuelsanae ornatum testamentum hoc posuit Andreas [fejllæsning for Andreae f(ilius)?] Henningius 1610« (»til Guds ære og Fuglse kirkes pryd har Henning Andersen (Gøye) opsat dette mindesmærke«)[15]. Ved siden af skal have været malet et anker og ordene »Tutum te littore eistam« (?)[15], antagelig Henning Gøyes valgsprog. Endelig er der på tavlens bagside indridset et par navnetræk med årstal: »S.P.S. A.P.D.G. 1702 in maio« og »Simon Petræus 1703 P.S.S.«

E. Skov 1949

Fig. 6. Fuglse. Alterkalk fra 1604 (s. 723).

Altersølv. Kalk (fig. 6) forgyldt, fra 1604, skænket af Henning Gøye til Kærstrup. Bægeret fornyet, antagelig i 1700'rne. Nuværende højde ca. 23,5 cm, uden bæger ca. 14 cm. Sekssidet, tunget fod med fodplade og rudemønstret standkant. Hver af de stejle sider er helt udfyldt med graverede billeder: 1) Foran et kors, hvorpå marterredskaberne, ris og ferle, er ophængt, ses Kristus stående i en kalk, hvori blodet strømmer ned fra sidevunden; kalken omgives af kerubhoveder i skyer, og et tilsvarende sidder over korset. Forneden

E. Skov 1949

Fig. 7. Fuglse. Dobefont (s. 725).

E. Skov 1949

Fig. 8. Fuglse. Dåbsfad (s. 726).

latinsk hexameter med versaler: »Ter sacer in calicem Christi fluit undiq(ve) sangvis 1604« (»tre gange flyder Kristi hellige blod fra alle sider ned i kalken«). 2) »S. Philippus«, skægløs, med korsstav, over hans hoved en blomst. 3) Evangelisten Johannes holdende en kalk, hvori en snog, i venstre hånd; over hans hoved på et skriftbånd med »Johannes« ses ørnen med blæk- og penalhus i næbbet. Nederst ordene: »S.Johannes der evangelist«. 4) Jacob den Ældre, i pilgrimsdragt og med stav i hånden. Forneden læses »S. Jacob major«. Øverst Lucas-oksen på skriftbånd. 5) »S. Andreas« med bogpose og kors, over hans hoved Marcusløven. 6) »S. Petrus« med to nøgler, derover Matthæusenglen. Foran Peterfiguren er fæstet et støbt krucifiks, hvis korsarme ender i barokagtige flige. Sekssidet skaft med graverede firbladfelter og gotiserende knop med seks rudebosser, hvori graveret »Ihesus« med versaler; mellem bosserne graverede blade på rundede tunger. Under fodpladen mestermærke (bomærke) for Christopher Jørgensen, Køge (Bøje s. 281). Samtidig *disk,* ligeledes forgyldt. I bunden graveret bladkrans, hvori et gotiserende Jesumonogram og derom »spes mea« (»mit håb«) med versaler. På randen graveret cirkelkors og modsat dette et ganske svagt indprikket symmetrisk skjold med Henning Gøyes våben og derover initialerne H. G. Ingen stempler. *Oblatæske,* forgyldt, skænket 1764. På låget graveret et cirkelkors midt i et ophøjet firpas, hvis hjørner er fyldt med plumpe blade på karreret bund. I låget graveret »A° 1764« og under bunden »A.S.V. H.D. Lützow« (Anna Sophie von Holstein, gift Lützow). *Vinkande,* sort, af københavnsk porcelæn.

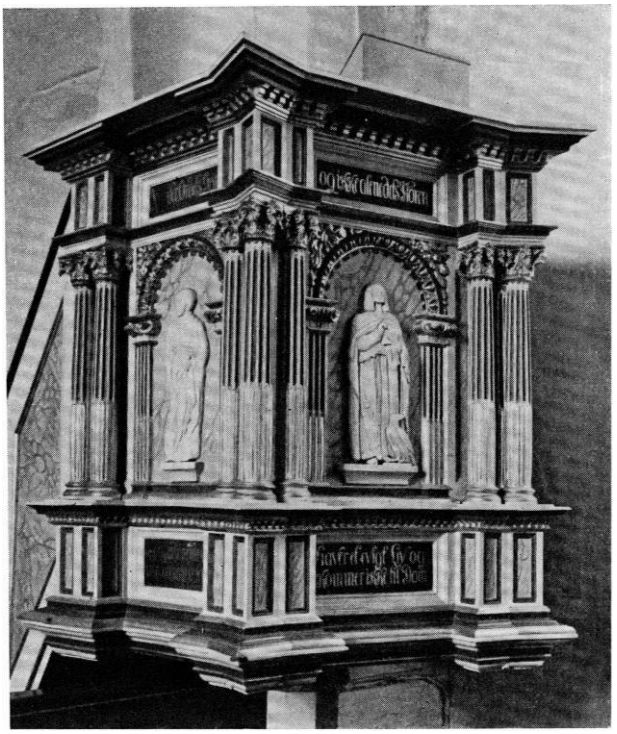

E. Skov 1949

Fig. 9. Fuglse. Prædikestol (s. 726).

Sygekalk 1765. Rund fod med fodplade og platte over vulst, rund midtdelt knop og kort cylindrisk skaft; klokkeformet, indvendig forgyldt bæger. Højde 11 cm. Under bunden indprikket kursivskrift: »A.S.V.H. 1765« (Anna Sophie von Holstein). Københavns bystempel 1765 og mestermærk'e for Arved Hansen (Bøje s. 88). Cxlat, forgyldt *disk* med samme indskrift og stempler på undersiden. Lille drejet *oblatæske* af træ. Opbevares i en gammel mahogniæske, foret med rødt fløjl.

Alterstager i renaissance fra o. 1600, 37,5 cm høje. Høj hul- og rundstavprofileret fodskål, skaft med svært kugleled forneden og derover en slank baluster. Flad lyseskål og samtidig, profileret lysetorn af messing.

†*Messehageler.* 1) Skal være skænket 1764 af generalmajor von Lützow[16]. Da han imidlertid var død allerede 1759, er giveren muligvis hans enke Anna Sophie von Holstein (sml. oblatæske s. 724). 2) Skænket 1827 af kammerherre von Bertouch til Søholt[16].

Døbefont (fig. 7), romansk monolit af granit, ret primitivt udført; den ellipseformede fod, hvis nederste del skjules under gulvet, er forsynet med tre lodrette »sømme« og går jævnt over i skaftet, som omgives af en skæv tvillingrundstav. Kummen har stejle, uregelmæssigt buede sider og langs randen en

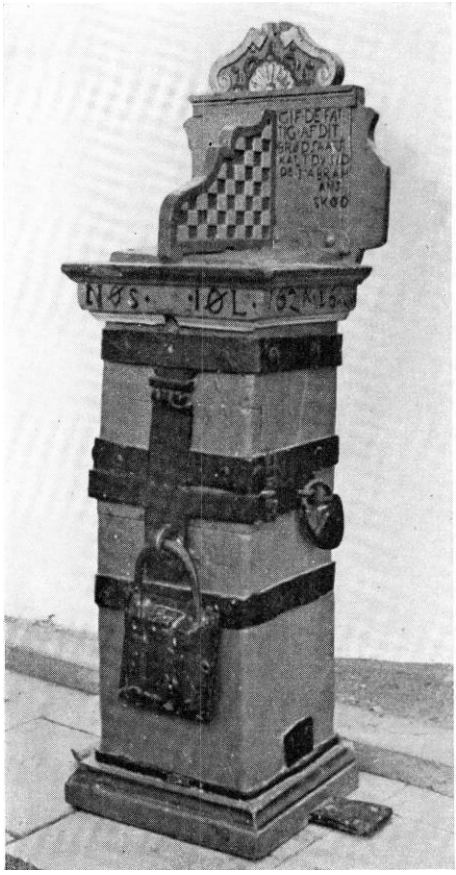

E. Skov 1950

Fig. 10. Fuglse. Pengeblok 1624 (s. 727).

rundstav som mundingsprofil. Intet afløb. Tvm. 68 cm. (Ikke hos Mackeprang).

Dåbsfade. 1) (fig. 8). O. 1575, af sydtysk arbejde. I bunden det habsburgske våben omgivet af en minuskelbort med ordene »Got sei mit uns« (»Gud være med os«) gentaget fire gange. Yderst en hjort- og hund-frise, som gentages på randen. Tvm. 68 cm. 2) Nyere, glat messingfad med konkav bund og smal, profileret kant. Tvm. 31 cm.

Prædikestol (fig. 9) i renaissance fra o. 1600, i udførelse ganske svarende til Branderslev (s. 476), men stolen fremtræder nu i stærkt reduceret skikkelse, idet kun tre fag er bevaret. I arkadefelterne står nu tre reliefagtige statuetter af Peter, Paulus og Johannes, tarvelige kopier efter Thorvaldsen, skåret i træ. Den for værkstedet karakteristiske tresojlestilling er bevaret på de to hjørner, mens søjlestillingerne ved opgangen og ind mod væggen er omdannet, således at kun to søjler er tilbage hvert sted. Postament og gesims svarer til Branderslevstolens, dog er gesimsens kronliste fornyet og har fået en konsolliste i stedet for det oprindelige tandsnit og æggestav. Ejendommeligt er det, at stolens underside er kassetteret og prydet med konsollister og små udskårne rosetter. Det tyder på, at stolens bund har været synlig fra kirken, hvorfor den oprindelig må have været anbragt temmelig højt, muligvis som lektoriestol i den usædvanligt store korbue. Den nuværende placering i skibets sydøsthjørne er af nyere dato; 1719 omtales det, at »prædikestolen står meget incommode og er alt for liden, og står på en pæl i koret, ligeoverfor en dør, som er helt besværligt, mest om vinteren« (syn). Samtidigt opgangspanel med to renaissancefyldinger, nu vendt med bagsiden fremad; tidligere har der været flere fyldinger både i længden og i højden. Af den oprindelige sekssidede himmel er kun ramme og loft bevaret. Rammen er forkrøbbet om hjørnerne og har små felter i fremspringene. Kronliste med tandsnit og æggestav. Gudsøjet under loftet og de små, simple top- og hængestykker er senere tilføjelser.

Den nuværende staffering fra 1920 med anvendelse af samme farver som på altertavlen er udfort af maler H. Munk. Under et lag egetræsmaling konstateredes adskillige farverester, bl. a. i arkadefelterne, som rimeligvis har haft malede billeder.

Stolestaderne er nyere, muligvis fra 1876, da stolene udsattes til fornyelse (syn). 1586 var de fleste af stolene uskikkelige[7], og 1841 fornyedes alle stolestaderne (syn).

†*Herskabsstole* på begge sider af midtergangen, nævnt 1756[17], den sidste fjernedes 1876 (syn). Af stolenes udsmykning er bevaret otte udskårne *adelsvåben* tilhørende Henning Gøyes og Anne Skrams bedsteforældre; ifølge Abildgaard sad Henning Gøyes familie (Gøye, Hak, Walkendorff og Okse) mod syd og Anne Skrams (Skram, Reventlow, Krabbe og Rosenkrantz) mod nord. Våbenskjoldene, der er brunmalede med rester af forgyldning, er nu anbragt på en nygotisk trætavle på skibets sydvæg.

E. Skov 1950

Fig. 11. Fuglse. Lysekrone (s. 727).

Orgelpulpitur i vest, vist fra 1800'rne.

Orgel, nyere. †*Orgel,* skænket 1743 af generalmajor Lützow, var 1816 forfaldent og delvis ødelagt (syn); det fandtes endnu 1833, men var da nedtaget som gammelt og ubrugeligt[16].

Pengeblok (fig. 10) fra 1624, med to små hængelåse og en stor taskelås. To pengeslidser adskilt af et udsavet og udskåret brædt. Øverst på blokken er indskåret: »NØS IØL 1624 26. junius« og på topornamentet: »Gif de fattig af dit brød, saa skalt du sidde i Abrahams skod«. Gråmalet med sorte beslag og bogstaver og røde, hvide og gyldne detailler. I skibets vestende.

Lysekrone (fig. 11) i renaissance fra o. 1600. Profderet stang med lille kugle forneden og derunder et dobbelt løvehoved med ring af to delfiner i munden. Foroven flakt, kronet ørn. Af de oprindelig to gange otte ~-formede lysearme er kun hveranden bevaret. Midt på stangen fire små S-formede prydbøjler og øverst to (oprindelig fire) tilsvarende. Danske Atlas' oplysning, at kronen er skænket af Anders Gøye[10], er næppe troværdig (sml. s. 716). Ny ophængning i skibets midterste fag.

Tavle med våbenskjolde, se †herskabsstole s. 727.

†*Urværk* i kirken, nævnt 1816 som »forfaldent og delvis bortført« (syn).

Klokker. 1—2) fra 1903, begge med Jørgen Rosenkrantz og hustrus kronede initialer (sml. vindfløj, s. 718).

†*Klokker.* 1) Fra 1400'rnes begyndelse. Om halsen minuskelindskrift: »Ave beneigne Jesus, ave Maria graci(a)« (»hil dig, du velsignede Jesus, hil dig Maria, du benådede«). Tvm. ca. 70 cm. Sml. klokke nr. 2 i Nysted (s. 195), nr. 1 i Stubbeköbing (s. 281) og nr. 1 i Branderslev (s. 478). Klokken smeltede ved tårnets brand i 1903 (Uldall s. 152).

2) På to skippund, fem lispund (360 kg), afleveret ved klokkeskatten 1528.

3) Støbt 1633 af Michel Westphal. Omkring halsen treliniet versalindskrift: »Anno 1633 lode wleb(yrdig) (!) Otto Powisch f(ru) Anna Blome til Kiestrup oc menige Fulse sognemend omstøbe oc forbedre denne klocke til Fulse kircke i Lawlandt. Da lensmand h. Palle Rosenkrantz til Krenkerup, rider. Sogneprest h. Matz Beske, kirkeverger Peder Broesn og Matz Povlsen Veyer, Nielsen (!) Jørgens sognefoged oc Peder Ericksen. M. Michael Westfal«. På klokkelegemets ene side Christian 4.s kronede navnetræk og på modsat side den udvalgte prins Christians omgivet af rosetter. Smeltede ved branden 1903.

†*Bibliotek* oven over det kærstrupske gravkapel, skænket 1596 af Henning Gøye, »et kosteligt og mærkeligt liberi udaf alle fakulteter«[14]. 1732 var biblioteket ødelagt og kun få af bøgerne i behold[15].

GRAVMINDER

Foran indgangen fra skibet til Søholts gravkapel på nordsiden er i begyndelsen af 1700'rne opstillet en stor *søjleportal* (fig. 12), der samtidig tjener som epitafium over stiftamtmand Henning Ulrich von Lützow og hans to hustruer. Portalens gesims bæres af to korinthiske søjler, den rundbuede dør flankeres af to legemsstore sørgende kvindeskikkelser, hvis folderige dragter klæber unaturligt til kroppen. Figurerne, hvoraf den ene holder et kors, den anden en bog, står på konsoller uden samhørighed med den arkitektoniske opbygning. I døråbningen er o. 1750 indsat to dorfloje med rigt udskårne, gennembrudte rokokoornamenter. Det høje postament har mellem de to fremspring under søjlerne tre fyldinger med udskårne draperier, hvori gravskriften er skåret med reliefversaler. I midten: »Henning Uldrich von Lützow, fød anno 1649, døde anno 17□, blef stiftsbefalingsman anno 1691«. Til venstre: »Eleonora Catharina von Schagen, fød a(nn)o 1652, døde anno 1691«. Til højre: »Anna Magdalena von Hardenberg, føed a(nn)o 1672, døde anno 1 7 □ « Forkrøbbet gesims, hvis frise på midten smykkes af to slanger, der stikker hovederne gennem et hjerte, og på fremspringene af to korslagte dødningeben. Topstykket indeholder en oval kartouche med et malet portræt af Lützow (brystbillede, olie på lærred), ifølge Danske Atlas malet af la Croix[18] (sml. altertavlen, s. 723). Stiftamtmanden er

E. Skov 1949

Fig. 12. Fuglse. Portal mellem skibet og nordkapellet (s. 728).

fremstillet som feltherre, iført brystharnisk og med venstre hånd hvilende på kommandostaven. Over skulderen bærer han dannebrogsordenens hvide bånd[19]. Portrættet omgives af to bladrige palmegrene, hvori er indflettet et skriftbånd med reliefversaler: »Af intet kom jeg til noget og blef igien til intet«. Over portrættet en mindre, kronet kartouche med Lützows våben flankeret af to groteske legemsstore halvfigurer. Til venstre »Tiden«, en olding med nøgen overkrop og et, oprindelig vinget, timeglas på hovedet; i venstre hånd holder han en stav, og den højre støtter en lille, kronet kartouche med von Schagens våben. Til højre »Døden«, en benrad iført dannebrogsordenens ridderdragt; højre hånd holder en kommanclostav og den venstre en kartouche med Hardenberg-våbnet.

Den nuværende staffering fra 1920 er en genfremstilling af den oprindelige, som var lagt direkte på træet uden kridtgrund[20]. De fremherskende farver er

Fig. 13. Fuglse. Gravsten over Axel Gøye. Efter tegning af S. Abildgaard 1765 (s. 730).

rødt, sort og gråt, dertil hvidgråt på figurer og palmegrene samt guld på dørfløje, kapitæler og indskrifter. Portalen har to gange været overmalet, først med et par grå farver, derefter med egetræsmaling. Væggen bag topstykket er malet rødbrun; oprindelig har væggen i hele det pågældende hvælvingsfag været dekoreret, bl. a. med malede draperier.

Epitafium, opsat 26. maj 1592 over Peder Smed og hans fader Ras(m)us S(m)ed, som tjente henholdsvis hos Hen(n)i(n)g Gø[y]e og Anders Gø[y]e til Kiestrop og fru Karine Valkendrop. Sortmalet rektangulær trætavle, 74 x 56 cm, i profilramme. Rimet gravskrift med gylden fraktur og mange forkortelser. I skibets nordøsthjørne.

Gravsten. 1) (Fig 13). Fra begyndelsen af 1400'rne. Axel Mogensen Gøye til Krænkerup og hustru Karen Madsdatter. Rød ølandsk kalksten, afbrudt foroven, ca. 166 x 96 cm. Midt på stenen to adelsvåben, Gøye og Thott eller Ibsøe?, flankeret af hjelme. Langs randen latinsk gravskrift med store, klare reliefminuskler: »[Hic jac]et d(omi)n(u)s Absolon Gøye miles cu(m) uxore sua d(omi)na Kathe[rina]. . .« (»[her hviler] hr. Axel Gøye, ridder, med sin hustru, fru Karen...«). I hjørnerne ottekantede felter med evangelistsymbolerne. Et fragment af stenen, med bl. a. det ene evangelisttegn, lå 1917 foran en af dørene i præstegården. Stenen, der tidligere lå »tværs for Choret«[21], er nu indmuret i tårnrummets østvæg.

2) (Fig. 14). O. 1560. Anders Gøye til Kærstrup, død 1559, og hustru Karen Walkendorff, død 1567. Forvitret figursten, af grå kalksten, ca. 265 x 180 cm. Den øverste del og et stykke af venstre side afbrudt. I midtfeltet et relief af en mand og en kvinde i lidt over naturlig størrelse, let drejede mod hinanden. Manden, der har en rank og naturlig holdning, er iført pladerustning og holder et stort slagsværd i venstre hånd. Han er barhovedet og bærer langt, spidst tveskæg; hjelmen, med opslået visir, ligger ved hans fødder. Kvinden, som er noget mindre, er anbragt højere, delvis bag ved hjelmen. Hun bærer en kjole med stive, parallelle folder, så lang, at den slæber på jorden; hænderne, som nu er helt afslidte, har hun holdt samlet foran livet. Langs stenens to langsider vistnok oprindelig 16 usymmetriske våbenskjolde med hjelme og løv. Under

figurerne et rektangulært skriftfelt med helt udslidte reliefversaler; 1756 kunde navnet »A(n)ders Gøe« læses[22]. Mellem figurernes hoveder er med fordybede versaler hugget en meningsløs indskrift: »Efter døden lever døiden« og over dem initialerne [A]G og KV. Oprindelig i koret ved alteret[22], hvorunder der skal have været en hvælvet begravelse[10], nu i tårnrummets vestvæg.

Fig. 14. Fuglse. Gravsten over Anders Gøve. Efter tegning af Magnus-Petersen 1878 (s. 730).

3) 1652. Peter Mes Wilder, født i Helig Hafven, boede i Skotemarck, døde <26. jan.) 16<65>, og hans tre hustruer, Anke Jorgensdaater, født i Holsten, død 15. dec 1646, 42 år, Anne Hansdaater, født i Fulse, død 27. juli 1651, 26 år gl., og Maren Ericksdaater, født i Nysted, død den □ 16 □ i hendes alders □ år. Stenen bekostet af Peter Mes Wilder 1652. Gråblå kalksten, 221x 152 cm, med fordybede versaler. Midtpartiet optages af en stor kartouche med gravskriften, flankeret af to dyder, Troen med kors og bog og Håbet med due og anker. Over figurerne to bruskværksmasker og forneden timeglas og dødningehoved. Fire kartoucheskjolde, to over og to under skriftfeltet, indeholder de afdødes initialer og, for kvindernes vedkommende, Jesumonogram. I hjørnerne er store, ovale medailloner, som i stedet for de sædvanlige evangelistsymboler indeholder reliefportrætter (brystbilleder) af de fire personer med navnene skrevet på medaillonens kant. Øverst til venstre Peter Mes Wilder med kraftigt lokket hår og skæg, tætknappet frakke, som foroven er bundet sammen med en slojfe, og stor, firkantet krave. Til højre Ancke Jørgensdater og forneden Marren Ericksdater og Anne Hansdater, alle ens påklædt med tunget hue, pandebånd og stor pibekrave. Mens manden ses en face, drejer kvinderne hovedet ind mod stenens midte. I hjørnespidserne små trebladagtige ornamenter og langs randen religiøs indskrift. På tårnrummets vestvæg.

Kisteplader. 1) 1723. Henning Ulrich von Lützow til Seeholt, Ulrichsdahl og Seeding Gaard, kongelig majestæts ridder, geheime- og etatsråd, stiftamtmand over Lolland-Falster. Født 7. sept. 1649 i Lutter am Barenberg amt som søn af Henning von Lützow, arveherre til Hülseburg, Eichhoff og Backendorf i hertugdømmet Mecklenburg og godset Almstat i stiftet Hildesheim, og fru Clara Magdalena, født von der Asseburg til Amphort og Egenstadt i Magde-

bourg stift. Opdraget i den ridderlige skole Walckenräcle (Walckenried) ved Northausen, 1663—69 page hos kong Frederik 3., 1669—70 student i Leiden, derefter page hos Christian 5. til 1673, blev 1675 kaldt tilbage fra en udenlandsrejse og fik rang som forskærer, 1676 kammerjunker. 5. maj 1681 gift med Eleonora Cathrine von Lützowen, født von Schagen, og samtidig udnævnt til marskal. 11. aug. 1688 blev han etatsråd og 1692 stiftamtmand. 3. april 1693 gift med Anna Magdalene von Lützowen, født von Hardenbergen. 19. dec. 1699 ridder af Dannebrog og 14. dec. 1706 geheimeråd. Død 8. okt. 1722 mellem 6 og 7 om morgenen, 73 år, en måned og tre (!) dage gammel. Forgyldt kobberplade bestående af ovalt, konvekst skriftfelt med graveret skriveskrift i symmetrisk udtunget kronet ramme med palmegrene.

2) 1752. Lovise von Lützow, datter af Christian Friderich von Lützow (kisteplade nr. 4, s. 732) og Anna Sophia von Holsten (nr. 6, s. 732). Født 3. okt. 1746, død 5. jan. 1752. Oval konveks blyplade med graveret skriveskrift.

3) 1755. Henning Ulrich von Lützow, broder til nr. 2, født 30. sept. 1753, døbt 5. okt. samme år, død 6. jan. 1755. Konveks blyplade med graveret fraktur.

4) 1759. Christian Friderich von Lützow, herre til Søeholt, Ulrichsdal og Sæddinggaard, generalmajor i den kongelige danske armé, oberst over det sjællandske national infanteri regiment. Født 23. okt. 1701, indgik 1744 ægteskab med frøken Anna Sophia von Holsten, døde 24. jan. 1759. Af fem børn efterlod han sig to frøkener i live (den ene døde kort efter faderen, se kisteplade nr. 5). Oval konveks blyplade med graveret skriveskrift. Rimet gravvers.

5) 1759. Elisabeth Sophia von Lützow, datter af den foregående, søster til nr. 2 og 3. Født 31.(!) juni 1750, død 1. marts 1759. Oval hvælvet blyplade med graveret fraktur i løs akantusramme med to putti foroven.

6) 1782. Anna Sophia de Holsten, født 4. okt. 1722, gift 8. april 1744 med Christian Friderich von Lützow (se nr. 4). To sønner og tre døtre, »men kun een eeneste datter i live«. Død <27. jan. 1782>. Blyplade svarende til nr. 4.

7) 1831. Fru kammerherreinde Lovise Bertouch, født Wallmoeden, født 15. juni 1775, død 7. sept. 1831. Gift med kammerherre Christian Frederik Julian von Bertouch (se nr. 8), moder til fire børn. Blytavle formet som pergamentrulle med graveret skriveskrift. Nederst på tavlen angives, at hun er begravet på kirkegården (sml. kirkegårdsmonument nr. 1, s. 733).

8) 1831. Kammerherre, ritmester Christian Frederik Julian von Bertouch, herre til Søeholt, født 23. april 1761, død 10. sept. 1831. Tre gange gift, hans sidste hustru Louise Frederikke Juliane von Bertouch, født von Walmoden, hviler ved hans side (se nr. 7). Han blev begravet af fire børn. Blytavle svarende til nr. 7. Ligger som hustruen begravet på kirkegården (kirkegårdsmonument nr. 1).

Samtlige kisteplader er ophængt i det nuværende ligkapel, der tidligere tjente som begravelse for Søholts ejere.

I samme kapel skal endvidere have stået følgende †*kister:*

1) 1692. Eleonora Catharina von Schagen, gift med stiftamtmand Henning Ulrich von Lützow 1681, død 42 år gammel 1692[23] (sml. kisteplade nr. 1, s. 731).

2—8) Syv af Henning Ulrich von Lützows børn, der døde som små[23].

9) 1730. Anna Magdalene von Hardenberg, stiftamtmand von Lützows anden hustru, død 1730, 58 år gammel[23].

10) 1733. Etatsråd Christopher Ulrich von Lützow, amtmand over Møn, død 1733, søn af Henning Ulrich von Lützow[23].

11) 1742. Anna Catharina von Landorph, født 1733, død 1742, datterdatter af Henning Ulrich von Lützow[23].

I Kærstrups gravkapel (s. 719) nævnes følgende †*kister:*

1) Major Otto von Schack til Bramslykke og Kærstrup, født 1671, død 1719[23].

2) Generalmajor Niels Rosenkrantz Schack, 1680—1731, broder til nr. 1[23].

3) Sophie Hedevig von Raben, 1694—1726, Niels Rosenkrantz Schacks første hustru[24].

4) 1736. Louise grevinde Wedel Jarlsberg, født von Råben, 1696—1736, søster til den foregående[25].

Kirkegårdsmonnmenter. 1) O. 1831. Ritmester, kammerherre Frederich Julian Christian von Bertouch til Søholt, født 23. april 1761, død 10. sept. 1831, og hustru Juliane Fredericke Louise von Wallmoden, født 15. juni 1775, død 7. sept. 1831. Marmorsten, 190x 86,5 cm, på gravsted omgivet af støbejernsgitter med Bertouch og Wallmodens våben. Sydvest for kirken. (Sml. kisteplader nr. 7 og 8, s. 732).

2) 1800'rnes anden fjerdedel. Friderich Råben Huitfeldt Levetzau, kammerherre og ritmester, herre til Kierstrup og Bremersvold, født 26. juni 1784, død i Carlsbad 5. aug. 1828, og hans hustru, Charlotte Emerentze Råben Huitfeldt Levetzau baronesse Rosenkrantz, født 22. okt. 1791, gift 1. dec. 1807, død i København 13. april 1843, samt deres to børn, Friederich Raben Huitfeldt Levetzau, født 28. jan. 1823, død 13. juni 1826, og Charlotte Sophie Wilhelmine Raben Huitfeldt Levetzau, født 5. aug. 1824, død 29. okt. 1838. Firesidet granitblok med en marmortavle på hver side, de tre med gravskrifter, den fjerde med mindeord (fordybede versaler). Oven på blokken opslået marmorbog med hustruens gravskrift, støttet mod et støbejernskors. Gravsted indhegnet af støbejernsgitter, vest for kirken.

KILDER OG HENVISNINGER

Synsforretning 1586 (Karen Brahes ms. nr. 280 s. 116r, LA. Odense); Syn 1719 (Dokumenter og Breve for hele Stiftet 1579—1762, stiftsøvrighedsarkivet, LA); Synsforretninger over Kirker og Præstegaarde m. v. 1803—13, 1816—24, div. år (stiftsøvrighedsarkivet, LA); Syn over Lollands østre Provsti 1829—44, 1845—54 og for Fuglse Herred 1855—61 (provstearkivet, LA). — Museumsindberetning af J. Magnus-Petersen og C. Engelhardt 1878, J. Magnus-Petersen 1893 (alterklæde), F. Uldall 1903 (klokker), Niels Termansen 1913 (altertavle, prædikestol og portal), P. Kr. Andersen 1917 (altertavlen), C. A. Jensen 1917, Harald Munk 1921 (portal), Gertrud Købke Knudsen og E. Skov 1949 og Aa. Roussell 1950.

S. Abildgaard: Notesbog I. 1756. S. 31 ff. (NM). — J. Kornerup: Historisk-antiqvariske Optegnelser III. 1865—82 (1868). S. 49 (NM). — J. Magnus-Petersen: Notesbog 1878. S. 40 (NM). — Henry Petersen: Notesbog II. 1891. S. 1f. (NM).

[1] T. Trojel: Gamle Efterretninger om Fuglse Herred. 1811. 1. hefte, s. 17 (præsteindb. 1624). [2] Smst. (præsteindb. 1624). [3] Kronens Skøder III, 35. [4] Haugner: Rødby Købstad og Fuglse Herred s. 312. [5] Smst. s. 321. [6] Smst. s. 300. [7] Karen Brahes ms. nr. 280, s. 116r. [8] Tingsvidne for Fuglse Hrd., Aalholm Lens Kommissions- og Synsforretninger af 30. aug. 1660, Vejl. Arkivregistr. II,42 (RA). [9] Kirkehist. Saml. 4. R. II, 276. [10] Danske Atlas VI, 468. [11] Kanc. Brevb. 28. aug. 1585; Dronning Sophies Kopibøger 1588—1617, 16. sept. 1591 og 4. april 1592. [12] Thotts Saml. 730 fol. s. 317v (kgl. Bibl.). [13] Dokumenter og Breve for hele Stiftet. [14] Thott 730 fol. s. 318V. [15] J. Th. Bircherods Antiqviteter (Ny kgl. Saml. 409 fol., kgl. Bibl.). [16] Larsen: Laaland-Falster I, 260. [17] Abildgaard I, 36. [18] Danske Atlas VI, 469. [19] Danske malede Portrætter IX, 233. [20] Ved kirkemaler H. Munk. [21] Påskrift på tegning af Abildgaard i NM. [22] Abildgaard I,34 . [23] Hofman: Fundationer 6. bd., 2. hefte, s. 10. [24] Smst., jfr. Stamtavler over danske Adelsslægter IV, 193 og XIII, 25. [25] Hofman o. anf. st., jfr. Stamtavler over danske Adelsslægter IV, 193 og VII, 146.

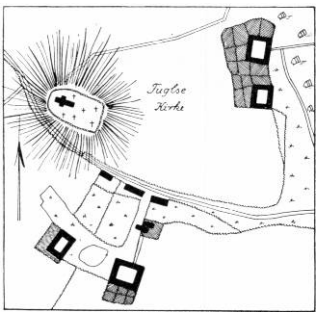

Fig. 15. Fuglse 1784.